

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้มุ่งศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพชส.) ฉะนั้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเป็นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับโครงการ รพชส. และจะกล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งโรงเรียนในโครงการ รพชส. ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักที่ต้องร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ช่วยกันจัดกิจกรรมโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ในพื้นที่บริการของโรงเรียน ที่ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. ให้ดีขึ้น โดยผู้วิจัยได้สรุปแบ่งหัวข้อที่จะศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพชส.)
 - 1.1 ความเป็นมาของโครงการ รพชส.
 - 1.2 สาระสำคัญของโครงการ รพชส.
 - 1.3 การบริหารโครงการ รพชส.
 - 1.4 การดำเนินงานของโครงการ รพชส.
2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตและเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)
 - 2.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิต
 - 2.2 เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพชส.)

1.1 ความเป็นมาของโครงการ รพชส.

โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพชส.) เป็นโครงการของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้มีการพัฒนามาจากการดำเนินการโครงการต่าง ๆ ของกรมสามัญศึกษา ซึ่งเป็นการสนองนโยบายที่จะให้โรงเรียนได้ช่วยพัฒนาชุมชนและบริการชุมชน ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปความเป็นมาของโครงการ รพชส. จากเอกสารคู่มือการบริหาร/ดำเนินงาน โครงการ รพชส. ของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2539 และ พ.ศ. 2540 ดังนี้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2540 : 2 , หน่วยศึกษานิเทศก์ , ม.ป.ป. : 1)

สืบเนื่องจากการที่มีการปฏิรูปการศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2516 กำหนดให้การศึกษาที่ชาติ
 ฟังประสงค์ จะต้องเป็นการศึกษาที่เสริมสร้างความรู้ ความคิดและเจตคติให้คนไทยรู้จักตนเอง
 รู้จักชีวิต เข้าใจสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ด้วย ให้สามารถนำความรู้ ความเข้าใจ
 มาใช้แก้ปัญหาและเสริมสร้างชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งต่อมากกรมสามัญศึกษา ได้กำหนดหน้าที่ของ
 โรงเรียนไว้ 3 ประการ คือ สอนและอบรมนักเรียน สอนประชาชน และบริการชุมชน ซึ่งกรม
 สามัญศึกษา ได้ทดลองจัดการศึกษาเพื่อสนองนโยบายดังกล่าว ได้จัดทำโครงการโรงเรียนเพื่อ
 พัฒนาการศึกษาชนบท (มพช.) โดยได้รับอนุมัติเงินกู้จากธนาคารโลกมาจัดทำโรงเรียนทดลอง
 จำนวน 36 โรงเรียนทั่วประเทศ และต่อมาโครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จด้วยดี ในแผนพัฒนา
 เศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) จึงได้ขยายโครงการไปยังโรงเรียนประจำตำบล
 ทั่วประเทศ เรียกว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.2) โดยมุ่งหวังจะให้โรงเรียน
 มีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท ให้ความรู้และทักษะในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพของประชาชน
 ในชนบทให้เหมาะสมกับท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการรักษาศิลปะวัฒนธรรม รู้จักสิทธิ หน้าที่ และมีเจตคติ
 ที่ดีต่อระบอบการปกครองในสังคมประชาธิปไตย โดยรู้จักช่วยตนเอง รู้จักทำงานเป็นกลุ่ม มีรายได้สูง
 ขึ้น มีสุขภาพอนามัยดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) กรม
 สามัญศึกษา ได้พัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำ
 ตำบลเข้าโครงการโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับ ม.ต้น กรมสามัญศึกษา (ค.อมต.สศ.)
 โดยเสนอโครงการเป็นแผนแม่บทให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาเห็นชอบ พร้อมงบประมาณดำเนินงาน
 โรงเรียนที่เข้าโครงการ ค.อมต.สศ. จะต้องบริหารโรงเรียนตามแนวปฏิบัติ(แม่บท) ที่คณะกรรมการ
 ค.อมต.สศ. กำหนดมีอยู่ 5 มาตรการ ซึ่งกิจกรรมหนึ่งในมาตรการข้อที่ 5 กำหนดให้โรงเรียน
 ดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ของประชาชนในพื้นที่บริการของโรงเรียนโดยไม่ใช้งบ
 ประมาณสนับสนุน ในการดำเนินงานพบว่า มีความจำเป็นต้องใช้งบประมาณเพื่อการประสานและ
 ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานของกระทรวงหลัก หน่วยงานเสริมในพื้นที่ กรมสามัญศึกษาจึงได้เสนอ
 โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (มพช.ส.) ให้ คณะรัฐมนตรีพิจารณา
 ซึ่งได้รับความเห็นชอบอนุมัติให้ดำเนินงานในปี พ.ศ. 2532 ได้ใช้งบประมาณมาบริหาร /ดำเนินงาน
 โครงการ มพช.ส. โรงเรียนที่เข้าโครงการเป็นโรงเรียนที่เข้าโครงการ ค.อมต.สศ.จำนวนปีละ 250 โรง
 งบดำเนินงานโครงการโรงเรียนละ 10,000 บาท

ต่อมา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539) ได้
 มีการพัฒนาการดำเนินการโรงเรียนในโครงการ รพช. ดังนี้

ปีงบประมาณ 2535 เปลี่ยนชื่อเป็น โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพ
 ชีวิตและสังคม (รพช.ส.)

ปีงบประมาณ 2536 โรงเรียนที่เข้าโครงการได้ใช้งบประมาณสนับสนุน
 โรงเรียนละ 15,000 บาท

ในการบริหารโครงการ กรมสามัญศึกษา ได้มอบหมายให้หน่วยงานรับผิดชอบ ดังนี้
 ปีงบประมาณ 2535-2537 มอบสำนักงานโครงการพิเศษ
 ปีงบประมาณ 2538 มอบกองการมัธยมศึกษา
 ปีงบประมาณ 2539 - ปัจจุบัน มอบหน่วยศึกษานิเทศก์

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) กำหนดให้ 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริม คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม กระทรวงกลาโหม องค์การกีฬา สำนักนายกรัฐมนตรี และสำนักอัยการสูงสุด ปฏิบัติงานร่วมกัน ทั้งนี้สำนักนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศระเบียบบริหารงานพัฒนาชนบทในแผน ฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2538) เรียกว่า ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารการพัฒนาชนบทและการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค (ฉบับที่ 3) กำหนดการบริหารโดยคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.) ซึ่งได้มีการแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบาย กนภ. ปี 2539 เพื่อเป็นรากฐานในการดำเนินงาน ปี 2540

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ดำเนินการโครงการ รพช. ต่อไปอีก เพราะจากการประเมินผลโครงการพบว่า การดำเนินงานได้ผลตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย อีกทั้งยังเป็นโครงการที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อประชาชน แต่ให้รับเกณฑ์การพิจารณาจัดสรรงบประมาณใหม่ โดยปรับเปลี่ยนเป็นการขยายผลในโรงเรียนที่เข้าโครงการแล้ว ให้ดำเนินงานในปีถัดไปได้ โรงเรียนที่เข้าโครงการในปีแรกให้ได้รับงบประมาณปีละ 80,000 บาท ต่อโรงเรียน และได้รับงบประมาณปีละ 10,000 บาท ในปีถัดไป ทั้งนี้ให้ดำเนินงานโครงการมุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนในชนบท พัฒนาอาชีพมีงานทำและรายได้ของคนทุกกลุ่ม ฟื้นฟูบูรณะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งเพิ่มบทบาทของประชาชนและองค์กรท้องถิ่น ในการบริหารจัดการ ทั้งนี้กรมสามัญศึกษาได้มอบให้หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ดำเนินโครงการโดยประสานสัมพันธ์กับกระทรวงหลักอื่น ๆ และหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน (กรมสามัญศึกษา, ม.ป.ป. : 321)

1.2 สาระสำคัญของโครงการ

1.2.1 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.2.1.1 เพื่อให้คุณภาพชีวิตและสังคมของชุมชนในท้องถิ่นที่ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. ดีขึ้นกว่าเดิม
- 1.2.1.2 เพื่อให้บริการความรู้ในการพัฒนาอาชีพการมีงานทำและรายได้แก่ประชาชนในพื้นที่บริการของโรงเรียน

1.2.1.3 เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่บริการของโรงเรียน มีความรู้ด้าน
อนุรักษ์ ฟื้นฟู บูรณะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และรู้จักใช้แหล่งความรู้

1.2.1.4 เพื่อให้ประชาชนและชุมชน มีการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อพัฒนา
สุขภาพอนามัยและความ สามัคคี

1.2.1.5 เพื่อให้โรงเรียนมีอุปกรณ์ เครื่องใช้ และหรืออาคารสถานที่
อำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชน ชุมชนในพื้นที่บริการ
(หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2540 : 3)

1.2.2 การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

1.2.2.1 ลักษณะปฏิบัติงานจะต้องประสานและร่วมมือกับหน่วยงาน
ของ 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริม และบุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีแผนปฏิบัติงาน
ลงพื้นที่บริการของโรงเรียน

1.2.2.2 แผนงานที่ปฏิบัติจะต้องสอดคล้องกับข้อมูล สารสนเทศ
ความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.) ที่ปรากฏ ณ ศูนย์ข้อมูลสภาพตำบล

1.2.2.3 ลักษณะการดำเนินงาน จะมีลักษณะเป็นโครงการในระดับ
ผู้ปฏิบัติ คือโรงเรียนที่เข้าโครงการ เรียกว่า โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม
(รพชส.) โรงเรียน
(หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11, 2539 : 23)

1.2.3 ลักษณะของกิจกรรมโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

1.2.3.1 การพึ่งตนเองในปัจจุบัน 4

1.2.3.2 การพัฒนาสุขภาพ พละนาามัย การกีฬา และนันทนาการ

1.2.3.3 การพัฒนาด้านอาชีพ

1.2.3.4 การพัฒนาการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุข การแก้ไขปัญหาพัฒนาสังคม และการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.2.3.5 การสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกันด้านชาติ ศาสนา และ
ศิลปวัฒนธรรม (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2539: 3)

1.2.4 หลักเกณฑ์ การคัดเลือกโรงเรียนเข้าโครงการของคณะกรรมการ ระดับจังหวัด ในแผน ฯ 8

1.2.4.1 คุณสมบัติของโรงเรียนที่อยู่ในเกณฑ์พิจารณา

1.2.4.1.1 โรงเรียนตั้งอยู่นอกเขตเทศบาลหรือนอกเขต
สุขาภิบาล

1.2.4.1.2 โรงเรียนขนาดเล็กตามเกณฑ์ที่กรมกำหนด

1.2.4.1.3 มีคณะกรรมการบริหารโรงเรียนตามแนวปฏิรูป
การศึกษา

1.2.4.2 วิธีดำเนินการคัดเลือก

1.2.4.2.1 โรงเรียนที่มีคุณสมบัติตามข้อ 1.2.4.1 จะได้รับ
รับการพิจารณา

1.2.4.2.2 ข้อมูลที่นำมาประกอบการพิจารณา เช่น
ความพร้อมของโรงเรียนกิจกรรม หรือ โครงการเกี่ยวข้องกับชุมชนในพื้นที่บริการ ฯลฯ การคัดเลือก
ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการ รพชส. ระดับจังหวัด
(หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ,2540 : 10)

1.2.5 สภาพกลุ่มปัญหาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในปัจจุบันมีอุปสรรคสำคัญของระบบ
การบริหาร ขาดการประสานระหว่างหน่วยงานต่างกรมต่างกระทรวง ทุกฝ่ายไม่มีส่วนร่วมใน
การกำหนดแผนงานหรือกิจกรรมที่รัฐเป็นผู้จัดทำให้ บางครั้งก็มีการทำซ้ำซ้อนกัน ไม่ต่อเนื่องกัน
ทำให้เกิดความสิ้นเปลืองเงินทองและทรัพยากรโดยไม่สมควร สภาพกลุ่มปัญหาที่สำคัญในการพัฒนา
คุณภาพชีวิตและสังคมสรุปได้ดังต่อไปนี้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11, 2539: 25-37)

1.2.5.1 ความขาดแคลน

1.2.5.1.1 ขาดแคลนน้ำกิน น้ำใช้

1.2.5.1.2 ปลุกข้าวไม่พอกิน พอขาย

1.2.5.1.3 ขาดแคลนวัว-ควายไถนา

1.2.5.1.4 ขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

1.2.5.2 โรคภัยไข้เจ็บ

1.2.5.2.1 เจ็บป่วย/สุขภาพไม่ดี ทำงานไม่ได้

1.2.5.2.2 ขาดความรู้ความเข้าใจสาธารณสุขมูลฐาน

1.2.5.2.3 ขาดความรู้การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

1.2.5.3 ความไม่รู้

1.2.5.3.1 ไม่รู้หนังสือ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้

1.2.5.3.2 ขาดการศึกษาต่อเนื่อง ความรู้พื้นฐานต่าง ๆ

1.2.5.3.3 ขาดทักษะความรู้ด้านอาชีพ

1.2.5.4 ขาดแหล่งข้อมูลข่าวสาร

ดังนั้น โรงเรียนในโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม
จำเป็นต้องหาข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ข้อเท็จจริงเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาชุมชน เช่น

1. ความยากจนมีสาเหตุมาจากหลาย ๆ อย่าง เช่น

มีลูกมาก มีที่ทำกินน้อย ฯลฯ

2. ความไม่รู้ ขาดโอกาสทางการศึกษา ได้รับความรู้
ไม่ถูกต้อง ขาดแหล่งข่าวสารข้อมูลในการเสริมสร้างความรู้

3. ความเจ็บป่วย ปัญหาที่เกิดจากการส่งเสริมสุขภาพ
การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพทำได้ไม่เต็มที่

4. ขาดบริการสาธารณสุขมูลฐาน

4.1 สภาพทางกายภาพไม่เหมาะสม ไม่เอื้อ

อำนาจ ต้องพึงธรรมชาติ

4.2 ขาดอำนาจในการต่อรอง ไม่มีการรวมกลุ่ม

4.3 สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ไม่เหมาะสม เช่น น้ำ

ได้ดินเป็นน้ำเค็ม

4.4 ขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและ

ถูกมอมเมาให้มองแต่ในแง่สังคมมากกว่าเศรษฐกิจ

4.5 ขาดวิทยาการในเรื่องการผลิต ทุนทรัพย์

บางครั้งมีทุนแต่ไม่สามารถหาปัจจัยในการผลิตได้ เช่น ไม่มีเมล็ดพันธุ์ในการเพาะปลูก

เมื่อโรงเรียนหาข้อมูล ทาสาเหตุหรือสิ่งจูงใจศึกษามีปัญหา
วางรูปแบบเปลี่ยนจากต่างฝ่ายต่างทำ ให้มาคิดทำร่วมกัน ดำเนินการใช้องค์การในการพัฒนา
จัดให้มีการวางแผนร่วมกัน มีการสำรวจพื้นที่ กลุ่มเป้าหมายที่จะปฏิบัติงานให้มีข้อมูลอันจำเป็นที่
ถูกต้อง ใช้ความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.) เป็นเครื่องมือชี้วัดการพัฒนา และจุดเชื่อมโยงการทำงาน
ของชุมชนและโรงเรียน เน้นการมีส่วนร่วมและพึ่งพาตนเองให้ทันกับเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
โดยมุ่งชุมชนมีอาชีพ รายได้และสุขภาพสมบูรณ์ เป็นพลเมืองดี เกิดการประสานงานและร่วมมือ
ในหน่วยงานที่มีหน้าที่พัฒนาชุมชน โดยเฉพาะ 8 กระทรวงหลัก และ 2 หน่วยงานเสริม ส่งเสริม
ให้ประชาชนในท้องถิ่นและโรงเรียนได้ร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง พึ่งพาตนเอง และทุกคนมี
ส่วนร่วมในการพัฒนา มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างโรงเรียน หน่วยงานต่าง ๆ และประชาชนใน
การที่จะทำงานร่วมกัน

1.2.6 การพัฒนาความรู้พื้นฐาน

การพัฒนาความรู้พื้นฐานของชุมชนให้สูงขึ้น เพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้
ความสามารถ ตลอดจนเจตคติที่ดี เหมาะสมที่จะช่วยให้บุคลากรสามารถปรับตัวและดำเนินชีวิต
ได้อย่างมีคุณภาพสอดคล้องกับสภาพสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งปัจจุบันและอนาคต
ดังนั้นการศึกษาจึงมุ่งเน้นการจัดการศึกษา “เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม” โรงเรียนจึงมี
ส่วนให้บริการชุมชน โดยอำนวยความสะดวกด้านความรู้และเกิดการศึกษาตลอดชีวิต มีนิสัยแสวงหา
ความรู้อยู่เสมอ โรงเรียนจึงเป็นส่วนเสริมสร้างชุมชนส่วนหนึ่ง โรงเรียนมีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวกับ
โครงการ รพชส. นี้ 3 ประการ

1. สอนและอบรมนักเรียน
2. สอนประชาชน
3. บริการชุมชน

บทบาทที่ 1 สอนและอบรมนักเรียน หมายถึง โรงเรียนมีการพัฒนาอย่างมีระบบ สร้างบรรยากาศทางวิชาการดี การบริหารและกายภาพดี ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดการเรียนการสอน สร้างความรักและความผูกพัน ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน มีคุณธรรม จริยธรรม อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โรงเรียนเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาชาวบ้าน และโรงเรียนเป็นตลาดวิชา อุทยานการศึกษาและสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

บทบาทที่ 2 สอนประชาชน หมายถึง “ให้ความรู้ทั่วไปและอาชีพ รวมทั้ง จริยธรรม คุณธรรม”วางแนวทางไว้ 4 ประการ ดังนี้

2.1 ด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ เช่น

2.1.1 ร่วมกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดกลุ่มสนใจหรือให้การศึกษาเบ็ดเสร็จระดับต่าง ๆ อาชีพระยะสั้น ๆ เป็นต้น

2.1.2 ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย กรมส่งเสริมการเกษตรจัดทั้งในและนอกสถานที่ หรือจัดแบบเคลื่อนที่ก็ได้

2.2 ปลุกฝังให้ประชาชน มีความรับผิดชอบต่อเยาวชน ร่วมกับทางโรงเรียนโดย

2.2.1 ร่วมมือกับสมาคมครู ผู้ปกครอง สมาคมศิษย์เก่า ฯลฯ

2.2.2 ร่วมมือกับสถาบันต่าง ๆ เช่น วัด โรงพยาบาล ตำรวจ

2.2.3 ประชุมชี้แจงขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง

2.2.4 อาศัยสื่อมวลชนต่าง ๆ

2.2.5 ให้ผู้ปกครองช่วยในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

2.3 ปลุกฝังประชาชนให้เกิดความรับผิดชอบต่อชุมชน

2.3.1 ชักชวนให้ประชาชนร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนของโรงเรียน

2.3.2 จัดทัศนศึกษาพาไปดูโครงการพัฒนาท้องถิ่นในที่อื่น ๆ

2.4 ปลุกฝังให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี

2.4.1 ให้ข่าวสารของทางราชการ กฎหมายนำรู้สำหรับประชาชน

2.4.2 จัดกิจกรรมทั้งในและนอกโรงเรียน

2.4.3 ส่งเสริมเผยแพร่พลเมืองดีที่เป็นตัวอย่าง

บทบาทที่ 3 บริการชุมชน หมายถึง “อำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ในการพัฒนาท้องถิ่น” และวางแผนแนวทางไว้ 5 ประการ ดังนี้

3.1 จัดแหล่งบริการให้ความรู้ทั่วไปและอาชีพ เช่น

3.1.1 จัดหาตลาดนัดจำหน่ายผลผลิต

3.1.2 จัดสหกรณ์ร้านค้า

3.1.3 จัดทำหรือแนะนำแหล่งผลิต ปุ๋ย เชื้อเห็ด พันธุ์ปลา พันธุ์สัตว์เลี้ยงต่าง ๆ พันธุ์พืช ฯลฯ

3.1.4 จัดบริการให้ยืมวัสดุอุปกรณ์

3.1.5 จัดหน่วยสาธิต เช่น ประสานงานจัดหน่วยรักษาโรคสัตว์ การตอนสัตว์ เป็นต้น ประสานงานจัดบริการให้ความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น การทำขนมน การทำอาหารจานเดียว การประดิษฐ์ดอกไม้ การตัดเย็บเสื้อผ้า การแก้เครื่องยนต์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ ข่างไม้ ข่างปูน ข่างออกแบบ ข่างไฟฟ้า ฯลฯ

3.2 จัดแบ่งบริการด้านสุขภาพอนามัย โดยประสานงานกับสาธารณสุขหรืออนามัยตำบล เช่น

3.2.1 การป้องกันโรคติดต่อ บริการด้านป้องกันโรคติดต่อ ปลูกฝีฉีดวัคซีน

3.2.2 การอนามัยครอบครัวบริการเอกสารอุปกรณ์ในการวางแผนครอบครัว

3.2.3 การปฐมพยาบาลจัดกิจกรรมนักเรียนอาสาสมัครในการพัฒนาปรับปรุงและพัฒนาสุขภาพีบาลของชุมชน

3.2.4 ความรู้เรื่องการใช้ยา

3.2.5 การป้องกันยาเสพติดให้โทษ

3.2.6 ปัญหาความเครียด

3.2.7 การดูแลรักษาโรคฟัน

3.2.8 การส่งเสริมด้านโภชนาการ

3.2.9 การบริการยาสามัญประจำบ้าน และการปฐมพยาบาล

3.2.10 จัดหาบริการเพื่อสงเคราะห์ผู้ป่วย

3.3 จัดแหล่งบริการจัดกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น

3.3.1 จัดทำประวัติท้องถิ่น บุคคลสำคัญ ปูนียสถาน ประเพณีนิทานและเพลงพื้นเมือง

3.3.2 จัดพิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

3.3.3 จัดให้มีดนตรีและการละเล่นพื้นเมือง และศิลปประจำชาติ

3.3.4 จัดบริการอุปกรณ์ในพิธีต่าง ๆ

3.3.5 จัดกิจกรรมเทศกาลต่าง ๆ ของท้องถิ่น

3.4 จัดบริการด้านนันทนาการ เช่น

3.4.1 ให้ใช้สถานที่ในการจัดงานต่าง ๆ

3.4.2 จัดสถานที่พักผ่อนและสนามเด็กเล่น

3.4.3 จัดดนตรีและการละเล่นร่วมกิจกรรมของท้องถิ่น

3.4.4 จัดอบรมการเล่นดนตรี ขับริ้อง ฟ้อนรำ และกีฬา

3.5 จัดบริการด้านเผยแพร่ข่าวสาร

- 3.5.1 จัดทำศูนย์ข่าวสารและป้ายประกาศ
- 3.5.2 จัดกระจายเสียงทั้งในและนอกโรงเรียน (ลักษณะเสียงตามสาย)
- 3.5.3 จัดบริการเสริมความรู้ทั่วไปและอาชีพ
- 3.5.4 จัดบริการเอกสารเป็นครั้งคราว ออกจุดสารผ่านพับ
- 3.5.5 จัดนิทรรศการงานแสดง สิ่งที่น่าสนใจต่าง ๆ เป็นครั้งคราว
- (หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11 , 2539: 32-37)



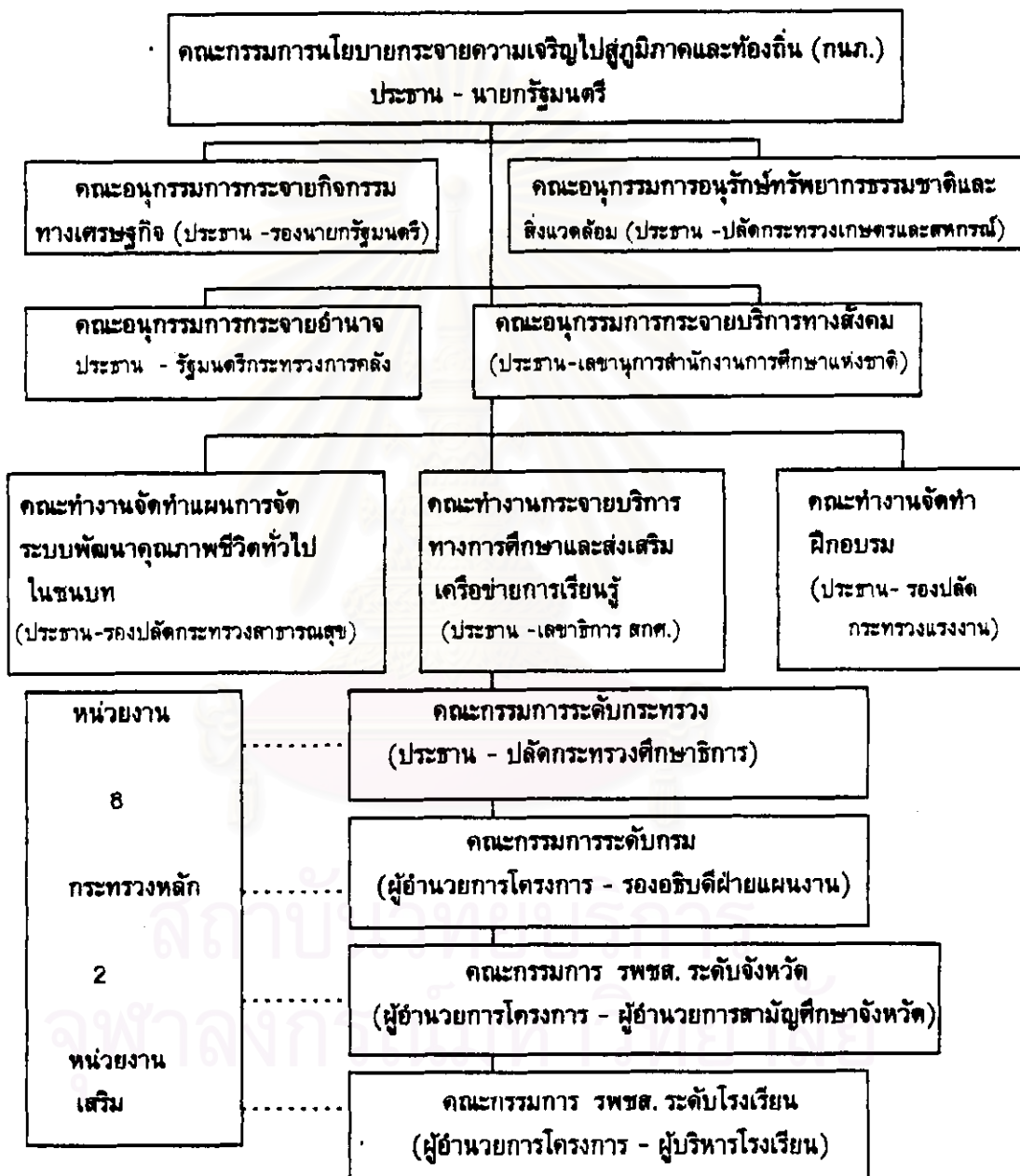
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.3 การบริหารโครงการ

1.3.1 การบริหารงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

การบริหารงาน โครงการ รพชส. มีโครงสร้างแผนปฏิบัติงาน ดังนี้

แผนภูมิ แสดงการบริหารงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับโครงการ รพชส.
กรมสามัญศึกษา



ที่มา : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. (โครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม
(รพชส.) กรมสามัญศึกษา ระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) 2540 หน้า 5

1.3.2. การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการและดำเนินงานโครงการ

1.3.2.1 คณะกรรมการระดับกรม

1.3.2.1.1 รองอธิบดีกรมสามัญศึกษาฝ่ายแผนงานและวิชาการ เป็นผู้อำนวยการโครงการในระบบคณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น กรมสามัญศึกษา (กนภ.สศ.) โดยตำแหน่ง

1.3.2.1.2 การแต่งตั้งเลขานุการโครงการในระบบ กนภ.สศ. ผู้อำนวยการ กนภ.สศ. เป็นผู้ลงนาม

1.3.2.1.3 การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการ อธิบดี กรมสามัญศึกษาเป็นผู้ลงนาม

คณะกรรมการฯ ประกอบด้วย

- | | |
|---|----------------------------|
| (1) รองอธิบดีกรมสามัญศึกษา ฝ่ายแผนงานและวิชาการ | ประธานกรรมการ |
| (2) หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา | รองประธานกรรมการ |
| (3) ผู้อำนวยการกองที่เกี่ยวข้อง | กรรมการ |
| (4) ผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมที่ได้รับมอบหมาย | กรรมการ |
| (5) หัวหน้าฝ่าย หน่วยศึกษานิเทศก์ที่ได้รับมอบหมาย | กรรมการและเลขานุการ |
| (6) ศึกษานิเทศก์ที่ได้รับมอบหมาย | กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |

คณะกรรมการมีหน้าที่ให้คำแนะนำ กำกับ ติดตาม ให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้การบริหารและการดำเนินงานโครงการเป็นไปตามนโยบายของ กนภ. สศ. และแนวปฏิบัติ ของกรมสามัญศึกษา

1.3.2.1.4 การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ โรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (รพชส.) ผู้อำนวยการ กนภ.สศ. เป็นผู้ลงนาม คณะกรรมการ ประกอบด้วย

- | | |
|--|---------------------|
| (1) หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา | ประธานกรรมการ |
| (2) ผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมที่ได้รับมอบหมาย | รองประธานกรรมการ |
| (3) หัวหน้าฝ่าย หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมที่รับผิดชอบโครงการ | รองประธานกรรมการ |
| (4) ผู้แทนกองที่เกี่ยวข้อง | กรรมการ |
| (5) ศึกษานิเทศก์ กรมฯ ซึ่งระบุหน้าที่ให้รับผิดชอบงาน | กรรมการ |
| (6) ศึกษานิเทศก์ กรมที่ได้รับมอบหมาย | กรรมการและเลขานุการ |

การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้อำนวยการ กนภ.สศ. และให้คณะกรรมการมีหน้าที่ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติงาน หรือโครงการที่ได้รับการพิจารณาเห็นชอบ และอนุมัติจากกรมสามัญศึกษา

1.3.2.2 ระดับเขตการศึกษา การแต่งตั้งผู้ประสานงานผู้รับผิดชอบ อยู่ในดุลยพินิจของหน่วย ศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษาหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา ลงนาม ภารกิจของคณะกรรมการ รพชส. ระดับเขต มีดังนี้

- 1.3.2.2.1 ประสานกับคณะกรรมการระดับกรม และระดับ
จังหวัดเรื่องการขยายผล
- 1.3.2.2.2 ประสานแผนการนิเทศตามแผนร่วมกับจังหวัด
และส่วนกลาง
- 1.3.2.2.3 นิเทศ ติดตาม สนับสนุน ประเมินผล รายงาน
และพัฒนางาน
- 1.3.2.3 ระดับจังหวัด การแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ รพช.
ระดับจังหวัดประกอบด้วย

(1) ศึกษาธิการจังหวัด	ที่ปรึกษา
(2) ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ	ที่ปรึกษา
(3) ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด	ประธานคณะกรรมการ
(4) ผู้ช่วยผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด	รองประธานคณะกรรมการ
(5) ประธานกลุ่มโรงเรียนกรมสามัญศึกษาจังหวัด	รองประธานคณะกรรมการ
(6) ผู้แทนจากหน่วยงาน 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริม	กรรมการ
(7) ผู้บริหารโรงเรียนที่เข้าโครงการ	กรรมการ
(8) ศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา	กรรมการ
(9) ศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา จังหวัด	กรรมการและเลขานุการ
(10) หัวหน้างานแผนงาน สำนักงานสามัญศึกษา จังหวัด	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

การลงนามแต่งตั้งคณะกรรมการ และจำนวนกรรมการให้อยู่ในดุลยพินิจ
ของประธานคณะกรรมการ ภารกิจของคณะกรรมการ รพช. ระดับจังหวัด มีดังนี้

- 1.3.2.3.1 คัดเลือกโรงเรียนเข้าโครงการ
- 1.3.2.3.2 ขยายผลการบริหารและการดำเนินงานให้โรงเรียน
และผู้เกี่ยวข้องทราบ
- 1.3.2.3.3 พิจารณาให้ความเห็นชอบและอนุมัติโครงการ
รพช. โรงเรียน เบิกจ่ายเงินงบประมาณให้โรงเรียนดำเนินงาน
- 1.3.2.3.4 รายงานผลการนิเทศ ติดตามผลการดำเนินงาน
โครงการตามแบบที่กำหนด

1.3.2.4 ระดับโรงเรียน การ แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการ รพช.
ระดับโรงเรียน ประกอบด้วย

- | | |
|--|-----------|
| (1) ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่บริการ | ที่ปรึกษา |
| (2) ผู้แทนหน่วยงาน 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริม
ในพื้นที่ของโรงเรียน | ที่ปรึกษา |

- | | |
|---|---------------------|
| (3) ประธานคณะกรรมการบริหารโรงเรียนหรือ
ผู้บริหารโรงเรียน | ประธานกรรมการ |
| (4) ผู้บริหารหรือผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน | รองประธานกรรมการ |
| (5) ผู้แทนจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง | กรรมการ |
| (6) ครู-อาจารย์ที่รับผิดชอบงาน/กิจกรรม | กรรมการ |
| (7) ครู - อาจารย์ที่ได้รับมอบหมาย | กรรมการและเลขานุการ |

การลงนามแต่งตั้งคณะกรรมการและจำนวนกรรมการอยู่ในดุลยพินิจของ
ประธานคณะกรรมการ ภารกิจของคณะกรรมการ รพชส. ระดับโรงเรียน มีดังนี้

1.3.2.4.1 ขยายผลการดำเนินงานให้ครู อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องเกิด
ความชัดเจน

1.3.2.4.2 จัดทำโครงการ รพชส. เสนอคณะกรรมการ รพชส. ระดับ
จังหวัดตามเวลาที่กำหนด

1.3.2.4.3 กำกับ ดูแลส่งเสริมให้โรงเรียนดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย
ด้วยดี

1.3.2.4.5 ประสานงานกับหน่วยงานและรายงานผลดำเนินงาน ตามแบบ
ที่กำหนด (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา , 2540 : 7-10)

1.4 การดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการ รพชส.

การดำเนินงานของโรงเรียนที่เข้าโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและ
สังคม(รพชส.) นั้น ได้มีขั้นตอนการดำเนินงานโดยยึดหลักแนวปฏิบัติของหน่วยงานที่รับผิดชอบ
โครงการซึ่งในปีงบประมาณ พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา มีหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เป็น
หน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการ โดยได้กำหนดแนวบริหาร/การดำเนินงาน โครงการ รพชส. เป็น
เอกสารคู่มือให้ทุกโรงเรียนได้ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ ยังได้มีการจัดอบรมบุคลากรหลักของโรงเรียน
ซึ่งได้แก่ผู้บริหารโรงเรียนและผู้รับผิดชอบโครงการ เพื่อให้ได้รับทราบถึงการดำเนินงานตามโครงการ
และในระหว่างที่ดำเนินงานจะมีศึกษานิเทศก์และคณะกรรมการ รพชส. ในระดับ จังหวัด ระดับเขต
และระดับกรม เข้าไปให้การนิเทศ ติดตามการดำเนินงานโครงการ รพชส. ของโรงเรียน เพื่อให้
การดำเนินงานเป็นไปตามขั้นตอนและบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ การดำเนินงานตาม
โครงการมีขั้นตอนและเป้าหมายการดำเนินการ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาสภาพและ
ปัญหาการดำเนินงานของโครงการ รพชส. ดังนี้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11, 2539 :
29-30)

1.4.1 การดำเนินงาน

1.4.1.1 การตั้งคณะกรรมการและการเข้าร่วมประชุมสัมมนาบุคลากรหลัก

1.4.1.2 การวางแผนงาน

- 1.4.1.3 การจัดทำโครงการเพื่อขออนุมัติ
- 1.4.1.4 การปฏิบัติงานตามโครงการ
- 1.4.1.5 การรับการนิเทศ
- 1.4.1.6 การรายงานผล
- 1.4.1.7 การประเมินผล
- 1.4.2 เป้าหมายการดำเนินงาน
 - 1.4.2.1 การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน
 - 1.4.2.2 การพัฒนาบุคลากร
 - 1.4.2.3 การพัฒนาระบบและเครือข่าย
 - 1.4.2.4 การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

1.4.1 การดำเนินงาน

1.4.1.1 การตั้งคณะกรรมการและการเข้าร่วมประชุมสัมมนาบุคลากรหลัก

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา(2539 : 9) ได้กล่าวถึง การประชุมสัมมนาบุคลากรหลักของโรงเรียนระดับจังหวัด มีลักษณะดังนี้ บุคลากรหลักของโรงเรียน ได้แก่ คณะกรรมการดำเนินการ รพชส. ระดับโรงเรียน มีผู้บริหารโรงเรียนหรือประธานคณะกรรมการบริหารโรงเรียน เป็นประธานคณะกรรมการ มีคณะครู อาจารย์ ผู้รับผิดชอบการดำเนินการ เป็นกรรมการและเลขานุการ ในการประชุมสัมมนาบุคลากรหลักของโรงเรียน จะหมายถึงประธานและเลขานุการโครงการ รพชส. ของโรงเรียน ซึ่งจะได้รับการชี้แจงการดำเนินงานโครงการ รพชส. โดยคณะกรรมการ รพชส. ระดับจังหวัด และหน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11 (2539: 29) ได้กล่าวถึงบุคลากรหลักที่เข้าประชุมว่า ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ทุกฝ่ายและผู้รับผิดชอบโครงการ รพชส. ซึ่งเป็นการกำหนดบุคคลเข้าร่วมประชุมเพิ่มขึ้นจากของ กรมสามัญศึกษา

ผู้ที่ทำหน้าที่ขยายผลในการดำเนินงานโครงการจะได้แก่ ประธานและเลขานุการโครงการ รพชส. ระดับจังหวัดนั่นเอง ในการดำเนินงานประชุมบุคลากรหลักของโรงเรียน โดยคณะกรรมการระดับจังหวัดเพื่อการสร้างความเข้าใจและการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน การดำเนินงานซึ่งงบประมาณที่ส่วนกลางจัดสรรมาให้ทุกจังหวัดและทุกเขตการศึกษา สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารโครงการ การประชุมคณะกรรมการโครงการ รพชส. ระดับจังหวัด จะชี้แจงทำความเข้าใจในประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. ความเป็นมาของโครงการ รพชส.
2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

3. การปรับปรุงโครงการ ให้สอดคล้องกับการปรับนโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น และสอดคล้องกับนโยบายปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

4. แนวปฏิบัติในการบริหารและการดำเนินโครงการ ระดับจังหวัดและระดับโรงเรียน

สำหรับการตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ รพช. ระดับโรงเรียน เป็นขั้นตอนแรกที่จะดำเนินโครงการ โดยโรงเรียนจะต้องประสานกับหน่วยงานของ 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริม ขอความร่วมมือจากบุคลากรมาร่วมเป็นคณะกรรมการ โดยเป็นที่ปรึกษาโครงการ และโรงเรียนจะต้องประสานขอความร่วมมือจากบุคคลที่พิจารณาว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มาร่วมเป็นกรรมการที่ปรึกษา และเชิญตัวแทนองค์กรในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายหลัก มาร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย ส่วนบุคลากรในโรงเรียน ได้มีการรอบการจัดตั้งคณะกรรมการที่ทางหน่วยศึกษานิเทศก์กำหนดไว้ในคู่มือการดำเนินงานแล้ว

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2540 : 9) ได้กล่าวถึงคณะกรรมการ รพช. ว่า จำนวนคณะกรรมการระดับโรงเรียน ให้อยู่ในดุลยพินิจของประธานคณะกรรมการซึ่งได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนที่เข้าโครงการเป็นผู้ลงนามแต่งตั้ง คณะกรรมการ รพช. ระดับโรงเรียนมีหน้าที่ให้คำแนะนำ กำกับติดตาม สนับสนุน ส่งเสริมและรายงานการดำเนินงานโครงการ รพช. ให้เป็นไปตามแนวปฏิบัติและนโยบายของคณะกรรมการ รพช. จังหวัด

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2535: 6-7) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการ รพช. โรงเรียน มีดังต่อไปนี้

1. สำรวจความต้องการของชุมชน เพื่อนำข้อมูลจัดทำโครงการที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้แก่ประชาชน
2. เขียนโครงการ รพช. ของโรงเรียน
3. จัดประชุมคณะกรรมการ รพช. โรงเรียน เพื่อประเมินความเป็นไปได้ของโครงการและให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน
4. เสนอโครงการ รพช. ของโรงเรียนต่อคณะกรรมการ รพช. จังหวัด เพื่อขออนุมัติก่อนมาดำเนินการ
5. ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อขอสนับสนุนการดำเนินงาน
6. ดำเนินงานโครงการตามแผนที่กำหนดไว้
7. ดำเนินการเบิกจ่ายเงินที่ใช้จ่ายในการดำเนินโครงการ
8. ติดตามนิเทศการดำเนินงานโครงการให้เป็นไปตามแผน
9. รายงานผลการดำเนินงานโครงการ ต่อ สำนักงานสามัญ

ศึกษาจังหวัด ภายในปีงบประมาณ

10. สรุปภาพรวมของการดำเนินงานโครงการ ได้แก่ ผลสำเร็จ ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข ความต่อเนื่องของการดำเนินงานโครงการ เป็นต้น

1.4.1.2 การวางแผน

อุทัย บุญประเสริฐ (2532: 19) ได้กล่าวว่า การวางแผนเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งของการบริหารที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เป็นงานสำคัญยิ่งในกระบวนการบริหารและจัดการของหน่วยงานและระบบการบริหารทั้งระบบ รายละเอียดที่แสดงไว้ในแผน จะเป็นเค้าโครงของสิ่งที่คาดว่าจะต้องปฏิบัติจัดทำในอนาคต เป็นกิจกรรมที่คาดหวังว่าจะต้องปฏิบัติ เค้าโครงการทำงาน และรายละเอียดต่าง ๆ นั้น เป็นผลมาจากการค้นหาและกำหนดวิธีการทำงานในอนาคตเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อหน่วยงานหรือเป็นประโยชน์ต่อองค์กรมากที่สุด และโดยเฉพาะขั้นตอนรายละเอียดเฉพาะจุด จะแสดงให้เห็นว่าจะมีการทำอะไรที่ไหน เมื่อไร ใครทำ ทำอย่างไร ตลอดจนรายละเอียดอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ

Kast and Rosenzeig (1988) กล่าวว่า การวางแผนคือกระบวนการตัดสินใจล่วงหน้าว่าอะไรที่ต้องทำ และทำอย่างไร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดภารกิจทั้งหมด การกำหนดผลที่จะทำให้เกิดขึ้น การกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะในการพัฒนา การกำหนดนโยบาย แผนงาน และวิธีการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ

สุพันธ์ ยันทอง (2533 : 107) ได้กล่าวถึงบทบาทของนักวางแผนว่า

1. นักวางแผนจะต้องเข้าใจถึงการประสานงาน (Co - ordinator) ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่ต้องวางแผนร่วมกัน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องด้านเศรษฐกิจและสังคม
2. นักวางแผนต้องเสนอทางเลือก (Alternative) แก่ผู้บริหารในการตัดสินใจ โดยเสนอข้อมูลให้ ผู้บริหารเห็นทั้งข้อดีข้อเสีย ตลอดจนข้อจำกัดต่าง ๆ
3. นักวางแผนจะต้องเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Agent of Change) เพราะผู้บริหารมีงานมาก นักวางแผนจะต้องช่วยเร่งเสนอความคิดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
4. มีนักวางแผน จะต้องประเมินโครงการที่ทำไปแล้วว่าได้ประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากน้อยปานใด เพื่อจะได้ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงนโยบาย ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณให้ต่อไป

กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา (2541 : 10) ได้แบ่งขั้นตอนการวางแผนของโรงเรียน มีขั้นตอนหลัก 5 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมการวางแผน (Preplanning) เป็นการเตรียมการด้านต่าง ๆ

เพื่อให้การวางแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยการจัดองค์กร การวางแผน การจัดตั้ง คณะกรรมการวางแผน การพัฒนาความรู้ความเข้าใจและทักษะด้านการวางแผน วิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการ

2. การจัดทำแผน (Planning) เป็นการดำเนินการวางแผนหรือจัดทำแผน ประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย เป้าหมาย มาตรการ แผนงาน งานโครงการที่จะ ดำเนินงาน

3. การปฏิบัติตามแผน (Implementation) เป็นการนำแผนงานโครงการที่ กำหนดไว้ไปดำเนินการตามขั้นตอนและระยะเวลาที่กำหนด

4. การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) เป็นการนิเทศ กำกับติดตามและประเมินผลโครงการ รวมทั้งประเมินผลกระบวนการวางแผน

5. การปรับแผนหรือจัดแผนใหม่ (Revision or Replanning) เป็นการนำผล การประเมินมาพิจารณาปรับแผนหรือปรับปรุงกระบวนการวางแผน ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งแผน บางส่วนอาจต้องทำใหม่ รวมทั้งการจัดทำแผนตามวงจรในรอบต่อไป

จึงสรุปได้ว่า การวางแผน เป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งของการบริหาร ซึ่งจะต้อง มีการประสานงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการดำเนินงานของ การปฏิบัติตามโครงการ รพชส. นั้น โรงเรียนจะต้องมีการประสานกับบุคลากรหลัก 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริมที่อยู่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ร่วมกับตัวแทนจากชุมชน ร่วมประชุมวางแผน เชื่อมโยงการดำเนินงานตามแผน ประสานงานนำข้อมูลของพื้นที่เป้าหมาย ที่เป็นประโยชน์ต่อ การวางแผน ร่วมกันในการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการดำเนินการ เพื่อจัดทำโครงการ และประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการเป็นวิทยากรและสนับสนุนงานโครงการ รพชส. ให้บรรลุ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกัน

1.4.1.3 การจัดทำโครงการเพื่อขออนุมัติโครงการ

ในการจัดทำโครงการนั้น โรงเรียนต้องเสนอโครงการเพื่อให้คณะกรรมการ รพชส. ระดับจังหวัดพิจารณาอนุมัติ เพื่ออนุมัติงบประมาณที่กรมสามัญศึกษาจัดสรรให้ ซึ่งการจัดทำ โครงการ นั้น หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2540 : 11) ได้กล่าวถึงการจัดทำโครงการ ว่า คณะกรรมการจะพิจารณาลักษณะและจำนวนงานหรือกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับสภาพและ นโยบายการบริหารโรงเรียน โดยศึกษาข้อมูลจากตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) 2 จากศูนย์ ข้อมูลระดับตำบลหรือข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ งาน หรือกิจกรรมของหน่วยงานหลัก องค์กรอื่น ๆ จากภาคเอกชน ที่มีแผนปฏิบัติงานลงในพื้นที่บริการของโรงเรียน ในการจัดทำโครงการ รพชส. โรงเรียนได้มีการกำหนดรูปแบบการเขียนโครงการ รพชส. ดังหัวข้อต่อไปนี้

(1) ชื่อแผนงาน

(2) ชื่อโครงการ

- (3) ประเภทของโครงการ
- (4) หลักการและเหตุผล
- (5) วัตถุประสงค์
- (6) วิธีดำเนินงาน
- (7) กลุ่มเป้าหมาย
- (8) พื้นที่บริการ
- (9) ระยะเวลาดำเนินการ
- (10) งบประมาณ
- (11) หน่วยงานที่รับผิดชอบ
- (12) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

บุคลากรหลักของโรงเรียน ดำเนินการจัดทำโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม ตามข้อตกลงการวางแผนร่วมกันกับตัวแทน 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริม ส่งให้ คณะกรรมการ รพชส. ระดับจังหวัดได้พิจารณาอนุมัติ

1.4.1.4 การปฏิบัติงานตามโครงการ

หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11 (2539: 30) กล่าวถึงการดำเนินงาน ตามโครงการ รพชส. ในระดับโรงเรียน จะดำเนินการตามโครงการร่วมกับบุคลากรหลักของ 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริม โดยมีประชาชนในชุมชนเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนเป็นกลุ่ม เป้าหมายเข้าร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมตามวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อส่งเสริม หมู่บ้านที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้าน หรือชุมชนตัวอย่าง ส่งเสริมให้ประชาชนที่อยู่ใน ชุมชนเป้าหมาย มีความรู้ ทักษะอันเป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เพื่อช่วยเหลือตนเอง พึ่งตนเองให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2539: 7) ได้กล่าวถึงการดำเนินการ ในการปฏิบัติตามโครงการว่า โรงเรียนควรมีการจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นการกำหนดเวลา การปฏิบัติงานของกิจกรรมต่าง ๆ ได้จัดไว้ให้เห็นถึงภาพรวมของการดำเนินงานว่า กิจกรรม โครงการจะเริ่มขึ้นเมื่อไร ใครเป็นผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้ยังเห็นความสอดคล้องหรือความต่อเนื่องของ กิจกรรมต่าง ๆ อีกด้วย ถ้าหากผู้รับผิดชอบในแต่ละระดับหรือกิจกรรมไม่ปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ จะทำให้กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง สำเร็จล่าช้ากว่ากำหนดไว้แล้ว จะเป็นผลกระทบทำให้กิจกรรมที่ ต้องปฏิบัติต่อเนื่องล่าช้าไปด้วย

1.4.1.5 การรับการนิเทศ

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2539: 10-11) ได้กล่าวถึงแนว ทางการบริหารโดยการนิเทศติดตาม กำกับ สนับสนุนและรายงาน ดังนี้

1.4.1.5.1 คณะกรรมการ รพช. แต่ละระดับ และผู้ให้การสนับสนุน เมื่อมีการนิเทศ ติดตาม กำกับ ส่งเสริมการดำเนินงานโครงการ รพช. โรงเรียนแต่ละงาน หรือ แต่ละกิจกรรม ให้บันทึกลงในสมุดนิเทศของโรงเรียนไว้เป็นหลักฐาน

ในกรณีที่ผู้ให้การสนับสนุน ได้ช่วยเหลือหรือบริจาคทรัพย์สินของมีมูลค่า หรือคุณประโยชน์แก่ราชการมาก ให้คณะกรรมการ รพช. โรงเรียนพิจารณาทำหนังสือตอบขอบคุณ โดยให้ผู้ลงนามในหนังสือตอบขอบคุณ เหมาะสมกับระดับมูลค่าที่ได้รับบริจาคหรือได้รับการช่วยเหลือ สนับสนุนโครงการนั้น ๆ และรายงานให้ประธานคณะกรรมการ รพช. ในระดับสูงทราบด้วย

1.4.1.5.2 คณะกรรมการนิเทศ ติดตาม สนับสนุน และส่งเสริม การดำเนินงานโครงการ รพช. ที่กรมสามัญศึกษาเห็นชอบให้ปฏิบัติหน้าที่นิเทศ ติดตามเฉพาะกิจ เมื่อมีการนิเทศ ติดตาม กำกับ สนับสนุน ส่งเสริมการดำเนินงานโครงการระดับโรงเรียน ร่วมกับ ระดับจังหวัดและระดับเขตการศึกษา ให้มีการบันทึกข้อมูลลงในแบบรายงานการนิเทศ และสรุปผลการนิเทศตามแบบที่คณะกรรมการการนิเทศติดตาม สนับสนุน ส่งเสริม กำหนดและรายงาน การนิเทศต่อคณะกรรมการบริหาร/ดำเนินงานโครงการระดับกรม

1.4.1.5.3 ในการนิเทศโรงเรียนที่อยู่ในโครงการ รพช. บางครั้งหรือ บางกรณี คณะนิเทศ จะประกอบด้วย ศึกษานิเทศก์จากส่วนกลาง ศึกษานิเทศก์เขตการศึกษาและ ศึกษานิเทศก์จังหวัด ทั้งนี้ ในการนิเทศแต่ละครั้งคณะนิเทศอาจเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้ชำนาญหรือ เชี่ยวชาญเหมาะสมจากหน่วยงานอื่น เช่นจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน เกษตรตำบล วิทยากร ห้องถิ่น ฯลฯ ไปร่วมนิเทศด้วยเป็นครั้งคราวก็ได้

นอกจากนี้ ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2539: 21-23) ได้ กล่าวถึงกระบวนการนิเทศ โครงการ รพช. โดยสรุปว่า เรื่องที่นิเทศ ได้แก่ การชี้แจงความถูกต้อง ของโครงการ รพช. ซึ่งจะต้องเป็นโครงการที่มาจากสภาพปัญหา และความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของชุมชน การเบิกจ่ายงบประมาณที่จัดสรรให้โรงเรียนดำเนินตามโครงการการขึ้นชม ยกย่องผลงาน ที่โรงเรียนได้ดำเนินการมาแล้ว พร้อมทั้งรับทราบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการของโรงเรียน

1.4.1.6 การรายงานผล

ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2540: 19) กล่าวถึงการรายงาน ผลการดำเนินงานว่า โรงเรียนจะรายงานผลให้แก่ศึกษานิเทศก์ ทั้งในระดับเขตการศึกษา และผ่านสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด ตามแบบที่ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กำหนด ชื่อแบบ รพช. 1 โดยมีรายละเอียดในแบบรายงาน ในระดับโรงเรียน ดังนี้

1.4.1.6.1 การปฏิบัติงาน

1.4.1.6.1.1 ชื่อกิจกรรม

1.4.1.6.1.2 ช่วงเวลา

1.4.1.6.2 ชื่อหน่วยงานหรือองค์กรที่ร่วมมือดำเนินงาน

1.4.1.6.3 ชื่อหมู่บ้านที่ดำเนินงานหรือกิจกรรม

1.4.1.6.4 ปริมาณ

1.4.1.6.4.1 งบประมาณที่หน่วยงานหรือองค์กรที่ให้

1.4.1.6.4.2 งบประมาณที่โรงเรียนจัดสรรร่วมใช้

1.4.1.6.4.3 ประชาชนที่ได้รับบริการ/คน

1.4.1.6.4.4 บริการครูภัณฑ์ จำนวนคน/ ครั้ง

1.4.1.6.5 คุณภาพ พัฒนา จปฐ. 2 หมวดที่ ...ข้อที่ ..

นอกจากนี้ ยังมีการรายงานปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ ในแบบ
รายงาน และได้กำหนดเวลาในการส่งรายงาน ภายในวันที่ 30 สิงหาคม

1.4.1.7 การประเมินผล

ผู้บริหารโรงเรียน ในฐานะผู้บริหารโครงการ ต้องมีการประเมินผลภายหลัง
การดำเนินงานต่าง ๆ ที่ได้กระทำไปแล้ว เพื่อที่จะให้รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการไปแล้วตามแผน
ที่ได้วางไว้นั้นประสบผลสำเร็จ หรือตรงตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ และการดำเนินการต่อเนื่องไป
หากไม่บรรลุตามเป้าประสงค์จะเปลี่ยนแปลงวิธีการเดิมและหาวิธีการดำเนินการใหม่

วินัย สมมิตร, สมัย รื่นสุข และ สุนทร ศรีรักษา (2527: 94-97)

กล่าวถึงการประเมินผลว่า การประเมินผลมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. เพื่อความก้าวหน้าของงานหรือโครงการ
2. เพื่อศึกษาข้อบกพร่องในการปฏิบัติงาน
3. เพื่อรู้ถึงประโยชน์ที่จะตกแก่องค์การสังคม
4. เพื่อเป็นแนวในการพิจารณาความดีความชอบบุคลากรที่ปฏิบัติงาน

ในหน่วยงาน

5. เพื่อเป็นแนวในการควบคุม อำนวยประโยชน์อื่น ๆ แก่ผู้ปฏิบัติงาน
การประเมินผล ควรจะประเมินในเรื่องต่อไปนี้

1. การประเมินตัวบุคคล เพื่อทราบความสามารถและผลการปฏิบัติงาน
2. การประเมินผลของการปฏิบัติงานเพื่อทราบ ว่า ก้าวหน้าหรือล้มเหลว

มีอุปสรรคอย่างไร

3. การประเมินผลงานขององค์การโรงเรียนทั้งหมดเป็นส่วนรวม เพื่อ
ทราบเกี่ยวกับความรู้สึกรู้สึกของคณะครูและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ว่ามีต่อโรงเรียนในลักษณะใด

4. การประเมินผลเกี่ยวกับการตรวจสอบวิธีการที่นำมารวบรวมหลักฐาน
เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล ได้แก่

1. การสังเกต
2. การสัมภาษณ์

3. การใช้แบบสอบถาม
4. การใช้เกณฑ์จัดอันดับคุณภาพ
5. การใช้แบบสำรวจ
6. การตรวจงานและการควบคุมงาน
7. การทำบันทึกประจำวัน
8. การพบปะสนทนา
9. การอภิปรายร่วมกัน
10. การวิเคราะห์จากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้
11. การประชุมสัมมนา

สรุป การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากอีกขั้นตอนหนึ่งซึ่งการบริหารโครงการจะต้องให้มีขั้นตอนนี้ แต่ส่วนมากมักจะละเลย ไปเน้นในช่วงของการทำกิจกรรมมากกว่า สำหรับการประเมินผลของโครงการ รพชส. นั้น ผู้บริหารหรือคณะกรรมการดำเนินการและรายงานให้ผู้รับผิดชอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบสำหรับหน่วยงานระดับสูง จะมีคณะกรรมการออกทำการประเมินเพื่อคัดเลือกโรงเรียนที่มีการจัดโครงการหรือกิจกรรมดีเด่น เข้ารับรางวัลประกาศเผยแพร่ต่อไป

1.4.2 เป้าหมายการดำเนินงาน

1.4.2.1 การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน

ประชุม โพธิกุล (ม.ป.ป. : 66-68) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทีมงาน ว่าการทำงานร่วมกันที่จะส่งผลสำเร็จด้วยดีนั้น สมาชิกแต่ละคนมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและมาตรฐานในการปฏิบัติงาน เป้าหมายคือผลลัพธ์ที่ต้องทำให้สำเร็จ เป้าหมายมีส่วนประกอบ คือ

1. เงื่อนไขที่จะทำงานให้สำเร็จ
2. ระยะเวลาในการดำเนินงาน
3. ทรัพยากรต่าง ๆ ที่จะใช้ทำงาน

มาตรฐาน คือการดำเนินการปฏิบัติงานให้ถึงเกณฑ์ ซึ่งใช้เวลาเป็นตัวกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ ปกติ จะแสดงถึงการวิเคราะห์ปริมาณบุคคลที่เข้าร่วม ความล้มเหลว ความอดทนในการผลิต อัตราผลผลิต และมาตรฐานความปลอดภัย เป้าหมายและมาตรฐาน ควรเป็นสิ่งท้าทาย แต่ต้องเกิดสัมฤทธิ์ผลได้ ควรให้ทุกคนมีส่วนร่วมกำหนดเป้าหมายมาตรฐาน จะได้ร่วมกันรับผิดชอบเพื่อให้บรรลุผล การมีส่วนร่วมของทีมในการตั้งเป้าหมายและมาตรฐานการทำงานของสมาชิกของทีม เป็นสิ่งที่สามารถช่วยกำหนดและมาตรฐานการปฏิบัติงานที่จำเป็นเพื่อสัมฤทธิ์ผล การตั้งเป้าหมาย ก็เหมือนทักษะที่สำคัญ ๆ อื่น ๆ ที่สามารถฝึกปฏิบัติได้

บทบาทของสมาชิกในทีมงาน

1. ช่วยกันกำหนดเป้าหมาย การทำงานและมาตรฐาน สิ่งนี้เป็น “สัญญาใจ” เพื่อความสัมฤทธิ์ผลและความมุ่งมั่นเพื่อผลของทีม
2. พัฒนาวีธีการเพื่อวัดผลและกำหนดจุดตรวจเพื่อควบคุมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์
3. วางขอความช่วยเหลือในการปฏิบัติงานที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายและมาตรฐานของงาน
4. ระบุดุลลากร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ในองค์กรได้มีส่วนร่วม
5. รายงานความคืบหน้าในการปฏิบัติงาน ค้นหาแนวทางและช่วยเหลือ ความต้องการที่จะปรับเปลี่ยน ถ้าจำเป็นต้องปรับ

สิทธิโชค วราสันติกุล (ม.ป.ป. : 77-80) ได้สรุปลักษณะทีมงานที่มีประสิทธิภาพ ในด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. ด้านอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม
 - 1.1 สมาชิกในทีมอยู่ในบริเวณใกล้กัน พบกันได้เสมอ
 - 1.2 สมาชิกในทีมทุกคนเข้าใจเป้าหมาย
 - 1.3 ทุกคนมีความเห็นพ้องต้องกันในเป้าหมายที่ตั้งขึ้นมา
 - 1.4 การตั้งเป้าหมายเป็นไปอย่างมีความเป็นไปได้
2. ด้านเป้าหมาย
 - 2.1 สมาชิกในทีมมีส่วนในการตั้งเป้าหมาย
 - 2.2 สมาชิกในทีมทุกคนเข้าใจเป้าหมาย
 - 2.3 ทุกคนมีความเห็นพ้องต้องกันในเป้าหมายที่ตั้งขึ้นมา
 - 2.4 การตั้งเป้าหมายเป็นไปอย่างมีความเป็นไปได้
3. ด้านบทบาท
 - 3.1 ไม่มีความซ้ำซ้อนของบทบาททุกบทบาทชัดเจน
 - 3.2 ทุกคนรู้ว่าตนเองจะต้องทำหน้าที่อะไร
 - 3.3 ทุกคนเข้าใจบทบาทตนเอง และของผู้อื่นด้วย
 - 3.4 ทุกคนสามารถและเต็มใจที่จะช่วยซึ่งกันและกัน
 - 3.5 ผู้นำมีพฤติกรรมการนำที่เหมาะสมกับความรับผิดชอบ
4. ด้านวิธีการทำงานของทีม
 - 4.1 ตัดสินใจกระทำโดยเสียงส่วนใหญ่ในลักษณะเห็นพ้องกัน
 - 4.2 การประชุมมีประสิทธิภาพและได้งาน
 - 4.3 การเน้นการแก้ปัญหา แทนที่จะตำหนิคนที่รับผิดชอบงานนั้น
 - 4.4 ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม

แล้วเกิดปัญหา

- 4.5 ทุกคนฟังอย่างดี
- 4.6 มีข้อมูลย้อนกลับป้อนให้แก่ทุกคนอย่างสม่ำเสมอ
- 4.7 สมาชิกทุกคนได้รับข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของทีมอย่างสม่ำเสมอ
- 4.8 กำหนดการสำคัญต่าง ๆ เป็นที่ทราบกันดีและเป็นที่ยึดถือกันมา
5. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในทีม
- 5.1 มีความเป็นเอกสิทธิ์ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นศักดิ์ศรีของกลุ่ม
- 5.2 มีความอดกลั้นต่อการขัดแย้งกันเมื่อมีการขัดแย้งมักจะทำทางแก้ไข
- 5.3 สมาชิกทุกคนให้การสนับสนุนกันและกัน

1.4.2.2 การพัฒนาบุคลากร

นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2534: 209) ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาบุคลากร” ว่า หมายถึงกระบวนการที่เพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ค่านิยมความสามารถของบุคคล ตลอดจนการให้แนวคิดใหม่ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บุคคลมีคุณภาพขึ้น และผลสะท้อนทำให้หน่วยงานปฏิบัติงานมีผลผลิตและประสิทธิภาพสูงขึ้น

เมธี ปิลาฒานานนท์ (2529: 106) ให้ความหมาย “การพัฒนาบุคลากร” ว่า หมายถึงการจัดเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงานของบุคลากร ตั้งแต่เริ่มต้นการจ้างบุคลากรจนถึงบุคลากรเกษียณ

Goff (1976 : 8) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรควร มุ่งพัฒนาที่ตัวครู เป็นการพัฒนาความก้าวหน้าของบุคลากรในด้านความรู้และเทคนิคต่าง ๆ ในการเรียนการสอน รวมทั้งส่งเสริมความสัมพันธ์กับนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน

จากความหมายดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากร ของโรงเรียนนั้น เป็นกระบวนการเพิ่มความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ความสามารถของบุคคลในโรงเรียน ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นการเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงานของบุคลากร

การพัฒนาบุคลากรเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับหน่วยงานโดยเฉพาะในสถานศึกษา ซึ่งมีผู้ได้กล่าวถึงความจำเป็น ดังนี้

Castetter (1976) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา เพราะจะช่วยแก้ไขในสิ่งต่อไปนี้

1. แก้ไขข้อบกพร่องของครู อาจารย์ ที่ได้รับการฝึกฝนมาไม่ดี ช่วยเหลือผู้ไม่มีประสบการณ์เพื่อพัฒนาทางการศึกษา ควบคู่ไปกับด้านสังคม เพื่อกระตุ้นความเจริญทางด้านวิชาชีพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาในการบริหารการศึกษา

2. นอกจากปัญหาดังกล่าวแล้ว สิ่งที่ทำให้มีการพัฒนาบุคลากร คือ การมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นมากมายที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาบุคลากร เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาทางไปรษณีย์ การเปิดสอนภาคฤดูร้อนของสถาบันผลิตครู

3. การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและสังคม มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ความรู้ได้ขยายไปอย่างรวดเร็ว

ซงชัย สันติวงษ์ (2525 : 162) ได้กล่าวถึงความจำเป็นของการอบรม ซึ่งถือเป็นกิจกรรมพัฒนาบุคลากร เพราะเหตุผลหลายประการ คือ

1. งานบางอย่างมีขอบเขตกว้างขวางขึ้น ซึ่งทำให้บุคลากรต้องมีความรู้ความชำนาญมากขึ้นกว่าเดิม

2. ตรงข้ามในทางกลับกัน งานบางอย่างตามลักษณะงานที่เปลี่ยนไป อาจทำให้ต้องมีการใช้บุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะเรื่องเฉพาะอย่างมากยิ่งขึ้น

3. นอกจากนี้นางานหลาย ๆ ชนิด ก็อาจจะหมดสิ้นไป โดยมีงานใหม่มาทดแทน เช่น การใช้เครื่องจักรสมองกลลงบัญชีแทนการลงบัญชีด้วยมือ

สำหรับการดำเนินการพัฒนาบุคลากร พันธ์ หันนาภินทร์ (2526: 135-136) ได้กล่าวถึงการพัฒนาบุคลากรเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. กำหนดเป้าหมายและบทบาทในการพัฒนา เป้าหมายในการพัฒนาตัวบุคคล จะต้องให้สอดคล้องกับเป้าหมายของระบบโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานั้น ๆ

2. การวางโครงการเพื่อพัฒนาบุคลากร เมื่อได้กำหนดเป้าหมายและบทบาทในการที่จะดำเนินงานในด้านพัฒนาบุคลากรแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการวางโครงการที่จะเริ่มจากการวิเคราะห์ความต้องการที่จะพัฒนาอันได้มาจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลที่เราจะมีอยู่

3. การจัดโครงการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคลากร กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นจะต้องมุ่งหวังที่จะก่อให้เกิดการประสานงานและการร่วมมือกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายของโรงเรียน

4. การประเมินผลการพัฒนาบุคลากรนั้น เป็นการพยายามที่จะตอบคำถาม สองคำถาม คือคำถามแรกต้องการทราบว่า แผนการพัฒนาตัวบุคคลได้กระทำไปด้วยความละเอียดรอบคอบเพียงใด ประการที่สองนั้น เป็นการประเมินผล ความได้ผลของการจัดพัฒนาบุคลากรที่จะให้ประโยชน์ต่อการทำงานในหน้าที่

จะเห็นว่าการพัฒนาบุคลากรเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับโรงเรียน ซึ่งจะทำให้ครูได้มีประสบการณ์ใหม่ ๆ และเกิดความชำนาญในการปฏิบัติงาน ตลอดจนเป็นการแก้ไขข้อบกพร่องที่เป็นปัญหาสำหรับครู สำหรับการพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนในการช่วยส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในโรงเรียนที่เข้าโครงการโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม นั้น ได้มีการกำหนดแนวทางและวัตถุประสงค์ในการพัฒนาบุคลากร ดังที่หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11 ได้กำหนดไว้ดังนี้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11, 2539: 30)

1. เพิ่มเติมความรู้, ทักษะกระบวนการและเจตคติใหม่ ๆ
2. เสริมความรู้ให้บุคลากรให้สามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างดี
3. ผู้ปฏิบัติงานได้รับเพิ่มพูนความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน พัฒนางาน

การศึกษาพื้นฐาน

1.4.2.3 การพัฒนาระบบเครือข่าย

หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11 (2539: 31) ได้กล่าวถึงการพัฒนาระบบเครือข่ายการดำเนินงานโครงการ รพชส. ว่า

1.4.2.3.1 มีระบบและเครือข่าย ที่มีประสิทธิภาพในการให้การสนับสนุนทางวิชาการ ซึ่งคณะกรรมการ รพชส. ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ โดยตรง มี 3 ระดับ คือ ระดับกรมระดับจังหวัดและระดับโรงเรียน โดยเฉพาะคณะกรรมการในระดับกรมและจังหวัดจะต้องคอยช่วยเหลือทางด้านวิชาการ เมื่อมีปัญหาในการบริหารและการดำเนินงาน ซึ่งอาจจะเป็นเอกสารเผยแพร่และส่งบุคลากรเป็นวิทยากรให้ความรู้

1.4.2.3.2 หน่วยงานต่าง ๆ มีความสามารถในการเสาะแสวงหาความช่วยเหลือจากบุคลากรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ด้วยตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะในระดับโรงเรียนจะต้องมีการประสานงานกับหน่วยงาน 8 กระทรวงหลัก 2 หน่วยงานเสริม เพื่อขอความช่วยเหลือให้หน่วยงานนั้น ๆ สนับสนุนให้งิจกรรมโครงการ รพชส. ของโรงเรียนสำเร็จ

1.4.2.4 การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

กิดานันท์ มลิทอง (2535: 202) กล่าวว่า นวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovatio) หมายถึง การนำเอาสิ่งประดิษฐ์ และการปฏิบัติใหม่ ๆ หรือที่พัฒนาขึ้นจากของเดิมให้ดียิ่งขึ้นมาใช้ในวงการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้

เชียรศรี วิวิสิริ (2535: 112) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง ความคิดและการกระทำใหม่ ๆ ทางการศึกษา ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อแก้ปัญหาหรือทำให้การทำงานในระบบการศึกษามรรลุดจดมุ่งหมายได้

Miles (1964) ได้กล่าวถึงนวัตกรรมในเรื่อง Innovation in Education ว่า “นวัตกรรม” หมายถึง เป็นการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดอย่างถาวร การเปลี่ยนแปลงใหม่ขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้เป้าหมายบรรลุผล

จากความหมายที่กล่าวมา สรุปได้ว่า นวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง แนวความคิดหรือวิธีการปฏิบัติใหม่ ๆ ทางการศึกษา มาใช้เป็นการสอนแนวใหม่ หรือมาทำให้การทำงานระบบการศึกษา เปลี่ยนแปลงใหม่ขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและบรรลุจุดมุ่งหมายได้

ในส่วนของหน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11 (2539: 31) ได้กล่าวถึง การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาที่จะนำมาใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ว่า

1. พัฒนาแนวคิดและแนวทางใหม่ ๆ สามารถพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาพื้นฐานและการศึกษาเพื่ออาชีพ
2. การนำเอานวัตกรรมใหม่ ๆ ไปทดลองใช้และพัฒนาให้เหมาะสมแก่พื้นที่เป้าหมาย
3. มีการรวบรวมแลกเปลี่ยน และเผยแพร่ นวัตกรรมทางการศึกษาที่ใช้ได้ผลมาก

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตและเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คนในสังคมได้รับผลกระทบทั้งในทางที่ดีและส่งผลเสียต่อคุณภาพชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบทอย่างไม่มีทิศทางของหน่วยงานของรัฐและเอกชน จึงเป็นการพัฒนาที่ไม่ประสานประโยชน์ต่อประชาชน การพัฒนาไม่เกิดประสิทธิผล ดังนั้นการได้กำหนดเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานขึ้น จึงเป็นการกำหนดทิศทางในการพัฒนาาร่วมกันและเป็นการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน ฉะนั้นเพื่อให้เข้าใจใน “การพัฒนาคุณภาพชีวิต” และ “เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)” ขอแยกให้ความหมายและรายละเอียด ดังนี้

2.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิต แบ่งเป็น

2.1.1 การพัฒนา

2.1.2 คุณภาพชีวิต

2.2 เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

2.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.1.1 การพัฒนา ได้มีผู้ให้ความหมายดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2525: 591) ได้ให้ความหมาย คำว่า “พัฒนา” หมายถึง ความเจริญเติบโต หรือความก้าวหน้า

อนันต์ เกตุวงศ์ (2523: 2) ได้ให้ความหมายว่า “การพัฒนา” คือ การทำให้เกิดความเจริญเติบโต และเพิ่มอัตราให้สูงขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงระบบ เพื่อให้ระบบมีความสามารถในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

สิปปนนท์ เกตุทัต (2526: 10) ให้ความหมายว่า “การพัฒนา คือ กระบวนการที่กระตุ้นให้บุคคลและสังคม บรรลุถึงอุดมคติ และความประสงค์ซึ่งบุคคลในสังคมนั้นไม่เคยบรรลุถึง โดยการเรียนรู้ใฝ่หา และการประยุกต์ทัศนคติ ค่านิยมและทักษะต่าง ๆ แต่การเรียนรู้เพียงอย่างเดียวก็ไม่เพียงพอที่จะพัฒนาได้ การพัฒนาต้องอาศัยวัตถุดิบ เงินทุน เทคโนโลยีต่าง ๆ แต่วัตถุดิบ เงินทุนและเทคโนโลยีจะไม่บรรลุผลตามเป้าหมายได้ ถ้าไม่มีมนุษย์ที่มีความรู้ ความพยายามเรียนรู้มนุษย์ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นหัวใจของการพัฒนา”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523:5) ได้ให้ความหมายว่า “การพัฒนา” คือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง มีการวางแผนแน่นอน กำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้น จะต้องเป็นของดี สำหรับกลุ่มคนหรือชุมชนที่สร้างขึ้น”

Norman Jacobs (1971 : 9) ให้ความหมายของ “การพัฒนา” คือ การเพิ่มขีดความสามารถของสังคมอย่างเต็มที่ โดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัด ของเป้าหมายในการพัฒนา และโครงสร้างของสังคมที่มีอยู่ในขณะนั้น ๆ

Denis A. Goulet (1968) ให้ความหมายว่าการพัฒนา คือ “วิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มีการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุข โดยจะต้องมีการจัดหาปัจจัยต่าง ๆ ให้เพิ่มขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ที่มีการปรับปรุงสภาพทางวัตถุที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ตลอดจนมีการดำเนินงานให้มนุษย์มีอิสระเสรีจากการที่เป็นผู้ตกอยู่ใต้อำนาจของธรรมชาติ ความไม่รู้ ความขาดแคลนสิ่งอื่น ๆ ที่กีดกันเขา ที่ทำให้การดำรงชีวิต ขาดเกียรติยศและชื่อเสียง”

จากความหมายของ “การพัฒนา” ที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึงการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า โดยมุ่งเน้นที่ การเปลี่ยนแปลงของการดำรงชีวิตของมนุษย์ สภาพแวดล้อม และสังคมไปในทางที่ดีขึ้น มีการวางแผนแน่นอนกำหนดไว้ล่วงหน้า เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีทิศทาง

2.1.2 คุณภาพชีวิต

คำว่า “คุณภาพชีวิต” เป็นคำที่ถูกกล่าวถึงมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะเป็นคำที่ถูกโยงไปสู่การพัฒนาชนบท การพัฒนาคุณภาพชีวิต เกิดจากแนวความคิดที่จะลดปัญหาช่องว่าง และความเหลื่อมล้ำในฐานะรายได้ระหว่างภาคเมืองและชนบท เนื่องจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา มีแนวคิดที่จะเร่งการลงทุนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต จะสามารถเพิ่มอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น และจะส่งผลให้ชนบทได้รับประโยชน์ตามไปด้วย กลับพบว่า ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ยังพบกับปัญหาพื้นฐานที่เป็นต้นเหตุแห่งความยากจน เช่น การมีโรคภัยไข้เจ็บ ภาวะการขาดแคลนอาหาร การด้อยความรู้ความสามารถและการศึกษาซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ปิดกั้นโอกาสของประชาชนที่ยากจนในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองครอบครัวและสังคม (ประชุมพร สุวรรณชฎ 2537 : 22)

ประยูทธ สุวรรณโกตา (2532 : 26-287) ให้ความหมาย “คุณภาพชีวิต” ดังนี้ ตามตัวอักษรแยกออกเป็น 2 คำ คือ คุณภาพ + ชีวิต

คุณภาพ หมายถึง ยอดเยี่ยม ความเป็นเลิศ

ชีวิต หมายถึง เป็นเรื่องของคน ของมนุษย์ด้านความเป็นอยู่การดำรงชีพ

ปัญหาอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจะให้ชีวิตมีคุณภาพ อย่างไรก็ตามในภาพรวมทุกด้านของชีวิตมนุษย์ขั้นพื้นฐานน่าจะพิจารณาในด้าน

1. ร่างกาย
2. อารมณ์
3. สังคม
4. ความคิด
5. จิตใจ

ทั้ง 5 ประการ เป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิต อาจจะเป็นเครื่องชี้ชีวิตขั้นพื้นฐานของ “คุณภาพชีวิต”

ธีรวัฒน์ นิจนตร (2528 : 73) ได้กล่าวไว้ว่า “คุณภาพชีวิต” หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ของบุคคลแต่ละคน การที่จะระบุให้ชัดเจนว่า สภาวะอย่างไรเป็นชีวิตที่มีคุณภาพนั้น ค่อนข้างจัดได้ยาก ขึ้นอยู่กับมาตรฐานของแต่ละสังคม แต่ถ้าจะกล่าวถึงลักษณะกว้าง ๆ ของชีวิตที่ไม่มีคุณภาพ ก็อาจจะระบุได้ว่า เป็นชีวิตที่ยากจน ขาดแคลนปัจจัยสี่ มีร่างกายและจิตใจที่อ่อนแอ ขาดความรู้หรือไร้การศึกษา ขาดทักษะในการประกอบอาชีพอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมและขาดความสงบสุข เป็นต้น ส่วนชีวิตที่มีคุณภาพ นอกจากจะมีลักษณะตรงข้ามกับที่กล่าวมาแล้ว ยังต้องประกอบด้วยสิ่งที่พึงปรารถนาอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น อิศราภาพ ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและการงาน ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

นิพนธ์ คันเสวี (2528 :51) ให้ความหมายว่า “คุณภาพชีวิต” คือ ระดับสภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์ ตามองค์ประกอบของชีวิต อันได้แก่ ทางร่างกาย ทางอารมณ์ ทางสังคม ทางความคิดแลจิตใจ

ลีปนันท์ เกตุทัต(2526: 12) กล่าวไว้ว่า “ชีวิตที่มีคุณภาพ หมายถึง ชีวิตที่มีความสุข ชีวิตที่สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับธรรมชาติ ให้เข้ากับตนเอง โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติและสังคม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น”

ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ และคณะ (2523 : 138) อธิบายว่า “คุณภาพชีวิต” หมายถึงชีวิตที่มีคุณภาพ ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สามารถที่จะดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และทางสังคมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของตน สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ คาดคะเนเหตุการณ์ภายนอกได้อย่างถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ ตลอดจนสามารถดำเนินวิธีการที่ชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนพึงประสงค์ภายในเครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่

ฉลอง แนวพานิช (2530: 231) ได้ให้ความหมายของ “คุณภาพชีวิต” ว่า คือ สภาพความเป็นอยู่ที่ดีในระดับที่สังคมยอมรับ คุณภาพชีวิตที่ดีย่อมประกอบไปด้วยความรู้ความสามารถดี พละนามัยแข็งแรง มีสุขภาพจิตดี และมีปัจจัยความจำเป็นพื้นฐานครบถ้วน

นิมนวล ทวีสมบูรณ์ (2526: 48) ให้ความหมายว่า “คุณภาพชีวิต” คือชีวิตที่มีคุณภาพ คือ ชีวิตที่ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างถูกต้อง ดำเนินวิธีการที่ชอบธรรมเพื่อจะได้มาในสิ่งที่ตนประสงค์ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่

ระวี ภาวิไล (2527: 79) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คุณภาพชีวิต” คือ ชีวิตที่อยู่ในถิ่นที่มีสภาพแวดล้อมดี ได้ทำคุณความดีให้พร้อมและตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (2539:1) ได้ให้ความหมาย “คุณภาพชีวิต” หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เหมาะสม ตามความจำเป็นพื้นฐานที่ได้กำหนดไว้ในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ นั่นคือ การที่กล่าวว่าประชาชนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ ก็ต่อเมื่อประชาชนในครอบครัวหรือชุมชนนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่บรรลุเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานครบถ้วนทุกประการ ซึ่งเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดไว้นั้นสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น ๆ

F.M Andrews and S.B Withey (1976) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน
เชื่อว่า ความคิดเรื่อง “คุณภาพชีวิต” ควรจะมอง สอง ประการที่เกี่ยวข้องคือ
ประการแรก ในระดับชาติซึ่งโดยทั่วไปแล้วเกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องของ
“มาตรฐานความเป็นอยู่” ในลักษณะที่เป็นเกณฑ์วัดระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมและวัด
ความก้าวหน้า เพื่อที่บรรลุเป้าหมายของสังคม

ประการที่สอง เป็นเรื่องส่วนบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพิจารณา “ระดับความเป็น
เลิศในวิถีชีวิตของบุคคล” ซึ่งก็แน่นอนว่าเป็นการตัดสินใจในระดับสูง

เมื่อรวมแนวคิดทั้งสองประการเข้าด้วยกันแล้ว ความคิดเรื่องคุณภาพชีวิต จึงเป็น
“แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดระดับความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ ในลักษณะของภาพรวมของมาตรฐาน
ความเป็นอยู่ของสังคมและระดับความเป็นเลิศในรูปแบบการดำเนินชีวิต”

Linda K. George and Lucille B. Bearson (1980) ให้ความหมายไว้ว่า
คุณภาพชีวิต หมายถึง มิติของการมีชีวิตที่ดีประกอบด้วย ความสุข ความพึงพอใจในชีวิตความนับถือ
ตนเอง สุขภาพและสภาพการทำงานของร่างกายและสภาวะทางเศรษฐกิจที่ดี

จากความหมาย คุณภาพชีวิตที่หลายบุคคลได้ให้ความหมายไว้ พอจะสรุป
ความหมายได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เหมาะสม ตามความจำเป็น
พื้นฐานที่ได้กำหนดไว้ในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งประกอบด้วยความสามารถพละานามัย
แข็งแรง มีสุขภาพจิตดี มีรายได้ ไม่เป็นภาระและไม่เป็นปัญหาแก่สังคม ซึ่งก่อให้เกิดความพึงพอใจ
ในชีวิต

สำหรับความหมายของ “การพัฒนาคุณภาพชีวิต” สรุปได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง
การดำรงชีวิตของชุมชน ให้มีความเจริญก้าวหน้า เหมาะสมกับความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดไว้ใน
สังคมหนึ่ง ๆ ช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดความพึงพอใจในชีวิต

2.2 เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการชี้วัดว่าคนในชุมชนมี
ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มากน้อยเพียงใด ซึ่งประกอบด้วยชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน และเกณฑ์
เป้าหมายในแต่ละตัวชี้วัด

เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน ได้เริ่มจาก กองโครงการพัฒนาสังคม สำนักงาน
คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับผู้นับปฏิบัติงานภาคสนาม “โครงการโครงการพัฒนา”
จังหวัดนครราชสีมา ได้พัฒนาหลักการและแนวทาง การนำความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) (Basic
Minimum Needs = BMN) มาใช้ในการพัฒนาชนบท ซึ่งหลักการและแนวคิดเรื่อง จปฐ. ก็คือ
การวาดภาพสังคมที่พึงประสงค์ของคนไทย โดยที่คิดว่าในฐานะที่ประชาชนทุกคนที่เกิดขึ้นเป็น

คนไทยนั้น ชั้นต่ำของชีวิตเขาน่าจะมีอะไรบ้าง นั่นคือการทำให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดี (ประชุมพร สุวรรณะชฎ 2537 : 22)

ความหมาย เครื่องชีวิตความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

คณะกรรมการบริหารและประสานการฝึกอบรม โครงการโคราชพัฒนา (2534 : 33)

ได้สรุปความหมายของ จปฐ. หลายความหมาย ดังนี้

- จปฐ. หมายถึง ความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่ละคนในสังคม

- จปฐ. หมายถึงสิ่งจำเป็นแก่การครองชีพพื้นฐานของบุคคลหรือเป็นความต้องการพื้นฐานชั้นต่ำของชุมชน เพื่อให้ให้เป็นเกณฑ์ตรวจสอบได้ว่า ในชุมชนหนึ่ง ๆ นั้น ยังขาดแคลนในเรื่องใดบ้างและขาดแคลนแค่ไหน

- จปฐ. หมายถึง ความต้องการขั้นต้นที่ชาวบ้านทุกคนหรือชุมชน ควรจะมีหรือควรจะเป็นเพื่อให้ชีวิตอยู่อย่างปกติสุขพอสมควร (พออยู่พอกิน) ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

- จปฐ. หมายถึง ความต้องการต่ำสุดที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ขึ้นมาได้ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขพอสมควร

คุณภาพชีวิตของประชาชนจะดี หมายถึง ครอบครัวนั้นหรือชุมชนนั้นได้บรรลุเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ. ทุกประการ)

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.) (2539 : 1-5) ได้กล่าวถึงการใช้ หลักการ วัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน ดังนี้

1. เครื่องมือชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน

ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นปีแรกของการดำเนินงานจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน คณะกรรมการอำนวยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (พชช.) ได้ร่วมกันกำหนดเครื่องมือชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานขึ้น ประกอบด้วย ตัวชี้วัด 8 หมวด 32 ตัวชี้วัด และเกณฑ์เป้าหมายของตัวชี้วัด ซึ่งใช้ดำเนินการในช่วงปี 2533-2534 และเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คณะกรรมการ จึงได้มติของคนไทยให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เป็น 9 หมวด 37 ตัวชี้วัด ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติได้ประกาศให้ใช้เป็นเครื่องมือชี้วัดคุณภาพ ชีวัดคุณภาพชีวิตของคนไทยในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 7 โดยเริ่มดำเนินการในปี 2535 เป็นต้นมา

2. หลักการและวัตถุประสงค์ของความจำเป็นพื้นฐาน

2.1 หลักการ

2.1.1 ใช้เครื่องมือชี้วัดพื้นฐาน เป็นเครื่องมือของกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ ครอบครัว และชุมชนว่าบรรลุตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานแล้วหรือไม่

2.1.2 ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการ จปฐ. นับตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการค้นหา

สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาโดยใช้ข้อมูล จปฐ. ที่มีอยู่ และการดำเนินงานแก้ไขปัญหของชุมชน ตลอดจนการประเมินผลการประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

2.1.3 ใช้ข้อมูล จปฐ. เป็นแนวทางในการคัดเลือกโครงการต่าง ๆ ของรัฐให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการประสานระหว่างสาขาในด้านการปฏิบัติมากขึ้น

2.2 วัตถุประสงค์

เพื่อให้ประชาชนในชนบท สามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างน้อยบรรลุขั้นต่ำของเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน โดยมีเครื่องชี้วัดเป็นเครื่องมือ

3. เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มีรายละเอียด ดังนี้
(หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 11, 2539 : 37-40)

หมวดที่ 1 ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะ และเพียงพอกับ ความต้องการของร่างกาย (อาหารดี)

1. หญิงตั้งครรภ์ได้กินอาหารอย่างเพียงพอ ซึ่งมีผลทำให้เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักตั้งแต่ 3,000 กรัมขึ้นไป

2. ให้เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้รับการเฝ้าระวังทางโภชนาการ และไม่ขาดสารอาหารระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

3. เด็กอายุ 6-14 ปี ได้กินอาหารถูกต้อง ครบถ้วนตามความต้องการของร่างกาย

4. คราวเรือนไม่กินอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่ดิบ ๆ หรือสุก ๆ ดิบ ๆ

5. คราวเรือนได้กินอาหารควบคุมที่มีฉลาก อย.

หมวดที่ 2 ประชาชนที่มีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (มีบ้านอาศัย)

6. คราวเรือนที่มีอยู่ที่มีอยู่สภาพคงทนถาวร สามารถอยู่อาศัยต่อไปได้อีกอย่างน้อย 5 ปี

7. คราวเรือนมีการจัดบ้านเรือน และบริเวณบ้านให้เป็นระเบียบ
ถูกสุขลักษณะ

8. คราวเรือนมีและใช้ส้วมถูกหลักสุขาภิบาล

9. คราวเรือนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มเพียงพอตลอดปี 5 ลิตร ต่อคนต่อวัน

10. คราวเรือนไม่ถูกรบกวนจากสิ่งร้าย

หมวดที่ 3 ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต (ศึกษานามัยถ้วนทั่ว)

11. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด โดยมีการตรวจสุขภาพและฉีดวัคซีนครบตามกำหนด

12. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการบริการทำคลอด และการดูแลหลังคลอดจากแพทย์ พยาบาลผดุงครรภ์ไปวาระที่ครบแล้ว

13. เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคหัด คอตีบ ไอกรน บาดทะยัก โปลิโอ หัด ตับอักเสบนชนิดมี ครอบคลุมเกณฑ์อายุ

14. เด็กวัยประถมศึกษาได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคหัด คอตีบ ไอกรน บาดทะยัก หัดและหัดเยอรมัน เฉพาะนักเรียนหญิง

15. คริวเรือมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์

16. คริวเรือรู้จักวิธีป้องกันโรคเอดส์

17. เด็กอายุ 3-6 ปี ได้รับการเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

18. เด็กที่มีอายุครบตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับได้เข้าเรียนการศึกษา

ภาคบังคับ

19. เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ ได้เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา ตอนต้นหรือเทียบเท่า

20. เด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับ และไม่ได้เข้าศึกษาต่อ ได้รับการฝึกอบรม ด้านอาชีพต่าง ๆ

21. คนในคริวเรืออายุ 14-15 ปี อ่านออกเขียนได้

22. คริวเรือได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง

หมวดที่ 4 ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ครอบคลุม ปลอดภัย)

23. คริวเรือมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

24. คริวเรือมีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

หมวดที่ 5 ประชาชนมีการประกอบอาชีพและรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีวิต (รายได้ดี)

25. คริวเรือมีการประกอบอาชีพและมีรายได้เฉลี่ยแล้ว ไม่น้อยกว่า คนละ 15,000 บาทต่อปี

หมวดที่ 6 ครอบครัวสามารถควบคุมช่วงเวลา และจำนวนของการมีลูกได้ตามต้องการ (มีลูกไม่มาก)

26. คู่สมรสที่มีภรรยา อายุ 15-44 ปี ใช้บริการคุมกำเนิด

27. คู่สมรสมีลูกไม่เกิน 2 คน

หมวดที่ 7 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่ และการกำหนดชีวิตของตนเองและชุมชน (อยากร่วมพัฒนา)

28. คริวเรือเป็นสมาชิกของกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านอย่างน้อย 1 กลุ่ม

29. คนในคริวเรือไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยด้วย

ความบริสุทธิ์ใจ

30. คริวเรือได้เข้าร่วมในการบำรุงรักษาสาธารณสมบัติและกิจกรรม การพัฒนาอื่น ๆ

หมวดที่ 8 ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจของตนเองให้ดีขึ้น (พาสู่คุณธรรม)

31. คริวเรือนปฏิบัติศาสนกิจ อย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง
32. คนในคริวเรือนไม่ติดสุรา
33. คนในคริวเรือนไม่ติดบุหรี่
34. คริวเรือนเข้าร่วมทำกิจกรรมตามประเพณีศิลปวัฒนธรรม ในท้องถิ่น
35. คนสูงอายุได้รับการดูแลจากคนในคริวเรือนหรือชุมชน

หมวดที่ 9 ประชาชนมีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (บำรุงสิ่งแวดล้อม)

36. คริวเรือนได้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ
37. คริวเรือนได้ทำกิจกรรมการป้องกันและควบคุมสิ่งแวดล้อม

ตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานดังกล่าว จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท ว่า ได้พัฒนาไปมากน้อยเพียงใด ซึ่งทางคณะกรรมการหมู่บ้านจะมีการสำรวจและจะบันทึกไว้ในเอกสาร จปฐ. 2 และจะสรุปข้อมูลเป็นภาพรวมไว้ที่ศูนย์ข้อมูลประจำตำบล และศูนย์ข้อมูลประจำอำเภอ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนในโครงการ รพช. และหน่วยงานอื่น ๆ ที่จะนำมาเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาจัดทำโครงการหรือกิจกรรม ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของคนในท้องถิ่น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน จากการศึกษาของผู้วิจัย ยังไม่มีผู้ใดได้ทำการวิจัยไว้ แต่มีงานวิจัยที่มีเรื่องที่เกี่ยวข้องบางส่วนของการวิจัย จึงขอนำเสนอในผลงานวิจัยเหล่านั้น ดังนี้

อารีย์ เกิดปิ่น (2534 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับ ความคิดเห็นของผู้บริหาร และอาจารย์ เกี่ยวกับแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7 โดยใช้ทฤษฎีพฤติกรรมทางสังคมขององค์การตามแนวคิดของ เกทเชลส์และกูบา ซึ่ง โรเบิร์ต พี โมเซอร์ ได้นำมาจำแนกแบบภาวะผู้นำออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ ผู้นำที่ยึดสถาบันเป็นหลัก ผู้นำที่ยึดบุคคลเป็นหลักและผู้นำที่ยึดการประสานประโยชน์เป็นหลัก ผลการวิจัยพบว่า โดยส่วนรวมผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 7 มีภาวะผู้นำที่ยึดการประสานประโยชน์เป็นหลักมากที่สุด รองลงไปคือ แบบยึดบุคคลเป็นหลัก และแบบยึดสถาบันเป็นหลัก

เอกสิทธิ์ สกกุลแก้ว (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม พบว่าครูส่วนใหญ่

มากเคยปฏิบัติบทบาทในการพัฒนาชุมชนที่มีต่อนักเรียนรวมทุกด้าน แต่บทบาทที่มีครูเคยปฏิบัติมากที่สุด ก็บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม รองลงมาคือบทบาทด้านการศึกษาและอาชีพ ส่วนบทบาทในการพัฒนาชุมชนที่ครูจำนวนมากไม่เคยปฏิบัติ ก็คือ บทบาทด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และบทบาทด้านการเมืองการปกครอง

ศักดิ์ประเสริฐ ทรัพย์ประเสริฐ (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมต่อการพัฒนาพัฒนาชุมชนในเขตการศึกษา 12 โดยเปรียบเทียบบทบาทของโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในระบบ กชช. (ได้รับงบประมาณสนับสนุน) และนอกระบบ กชช. (ไม่มีงบประมาณสนับสนุน) ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนที่เข้าระบบ กชช. มีระดับการปฏิบัติการให้ความรู้แก่ประชาชนและบริการชุมชนสูงกว่า และครูที่อยู่ในระบบ กชช. ยังมีความสำเร็จในโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียน สูงกว่าโรงเรียนที่อยู่นอกระบบ กชช.



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย